

Kafkasya meselesi ve Azerbaycan.

I.

Umumî harbin doğurduğu beynelmilî meselelerden biri de Kafkasya meselesidir. Kafkasyanın beynelmilî ehemmiyet ve rolü malûmdur:

1) İktisadî noktadan: -

- Kafkasya dünyaca şöhret kazanmış bir tabii servetler diyaridir. Dünya petrol istihsalatında Kafkasya, Amerikadan sonra, ikinci yer tutuyor. Bakü petrol ocakları 1938-de 30mil. tona kadar hasılat vermiştir. Petrolün ise beynelmilî siyasette oynadığı rol herkesce malûmdur.

Bundan başka da Kafkasya, - bakır, demir, manganez, pamuk, ipek ve hububat gibi bir çok servetlere maliktir.

2) Bu kadar zenginlikle beraber Kafkasya çok da ufuk bir memleket değildir: -

- 420 bin kilom. mur. arazisi ve 13 mil. yakını da ehalişi vardır. Saha itibarıyla İtalya ve Romanyadan büyüktür.

3) Jeopolitik noktadan: -

- a) Yakın Şark ve Orta

Asya işlerinde Kafkasya oldukça mühim coğrafi bir köprü vaziyetindedir.

6). Rusya meselesinde Kafkasyanın ehemmiyeti büyüktür ve bu ehemmiyet gittikçe daha bariz bir şekil almaktadır...

Burada hürriyet ve istiklalleri için uzun senelerden beri Rusya ile hali mücadelede bulunan milletler vardır: azeri-türkleri, gürcüler, Şimali Kafkasyalılar ve ermencilik. İşte bu sebeplerden dolayıdır ki harbi umurından bugüne kadar bir çok devletler Kafkasya meselesile as-çok alakadardılar. Şimdi ise, dünyanın bu karışık ve buhranlı zamanında, ~~bu~~ o alâka herhalde daha fazla artmakta ve daha reel, daha aktüel bir safhaya girmektedir zannındayız.

Ona göre bizim de Kafkasyayı daha yakından tanımanızı, bu Kafkasya problemi denilen mevzuu daha ciddi bir tabii ve tedkike tabi tutmanızı zaruridir.

x x
x

II.

Azerbaycan.

Kafkasya problemi er-gec bir türk, bir türklük davası şeklini almalıdır.

Bayrağı daha tam çekilmemiş, kül altında kor gibi yanan türklük davası...

Kafkasya meselesinin belkemiğini Azerbaycan teşkil eder.

1.) Etnik bakımdan Kafkasyanın hakim unsuru türklüktür.

Sonyetlerin son 1939 tahriri nüfus istatistikleri Kafkasyanın etnik manzarasını şöyle gösteriyor: -

Nüfus.

Azerbaycan	3. 209. 727.
Gürcüstan	3. 542. 289.
Ermenistan	1. 281. 599.
Şim. Kafkasya*) ...	<u>4. 517. 169. *)</u>
	Yekün 12. 550. 784.

Bir defa sonyet istatistik malûmatları umumiyetle bir hayli kaydi itiyatîye ile alınmalıdır. Bugün Azerbaycanın siyasi hududları dahilinde 3,5 milyondan fazla

*) Bolşevik istilasında şim. Kafkasya idareten parçalanmış, bir siyasi hudud dahilinde değil. Ona göre bu rakam Kuma nehrine kadar uzanan muhtelif Çerkes-Dağıstan kabileleri ehalisinin yekûmüdür.

ehali vardır. Bunun % 85 türktür. Sonra diğer Kafkasya Cumhuriyetleri hududları içinde de oldukça kalabalık bir türk kütleleri yaşıyor. Şim. Kafkasyadaki türk kabileleri ~~olarak~~ (kumuklar, avarlar, noğaylar, bolkarlar, Karacaylılar v. s.) ehali sinin yekünü 400 binden fazla olacaktır; Gürcüstanda tahminen 300 bin, Ermenistanda - 250 bine kadar türk vardır. Demek oluyor ki, bu 3 Cumhuriyet dahilinde 1 milyona yakın türk yaşıyor.

Sonra Şim. Kafkasya ehalinin din, dil, kültür, adet ve anane cihetlerinden Azerbaycana bağlılığı da malumdur. Azerilerle Şim. Kafkasyalilerin yekünü 8 mil. tutuyor.

- 2). İktisadî noktâi nazardan da Kafkasyada üstünlük gene Azerbaycandadır. Kafkasya zenginliği demek - Azerbaycan zenginliği demektir. Petrol Azerbaycanındır; yukarıda ~~da~~ umumî Kafkasya için saydığımız tabii serayetlerin aşağı - yukarı hepsi Azerbaycandadır. Diğer 3 Kafkasya Cumhuriyetleri oldukça fakirdirler ve iktisaden Azerbaycana tâbidirler. Azeri türklere baktıkça Kafkasyanın en münbit ve zengin

kismini tutmuşlar, ~~ve~~ ve hududları dahilinde 100 bin kil. mur. yakın arazileri vardır.

3). Bir defa yukarıda da söylediğimiz gibi Sim. Kafkasyanın da ortalarına kadar 'Türk dili, Türk adet - ananası, bir sözle Türk kültürü yazılmıştır. Sonra ermeni ve gürcüler üzerinde de Türk - islam kültürünün, ananasının, Türk dili ve musikisinin ~~çok~~ büyük tesiri olmuştur. Ermenilerin hepsi, gürcülerin de bir kısmı (Şarki Gürcüstan) Türкке oldukça iyi konuşurlar.

* *
*

III.

Bolşevik istilâsında Azerbaycan.

20 sene oluyor ki Azerbaycan rus-bolşevik istilâsı altındadır. Bu gaddar ve zülümkar idare Azerbaycanın hütün hayatını alt-üst etti. İhaliya karşı bu kadar senelerdir tatbik olunan terör ve imha siyaseti hâlâ devam edülk gidiyor. Halk komünist olamıyor ve komünizm rejiminin tahribkar ve muzir nazariyelerine

her sahada imkân dahilinde hâlâ mukavemet ediyor. Şimdiye kadar Azerbaycan komünist partisine yazılanların yekûnu umum ehlinin % 3 302 buluyor. Yazılanları ise nasıl bir komünist oldukları ma'lûmdur: Bolşevikler Azerbaycanda 100 binden fazla Türkün kanını dökmüşlerdir. İdam olanların ve şimal ~~ve~~ buzlari içine sürgün edilentelerin ekserisi millî mefîrce ateşle yanan gençliktir; sonra muallimler, edibler, millî ordu zabitleri, köylüler, ameleler, tüccarlar, ruhaniler, velhasıl her sınıf halk geliyor ki, Türk ve milliyetçi oldukları için bu amansız tedhiş idaresinin kurbanı olmuşlar ve oluyorlar. Kaç defalar cana doyan halk bu zülüm ve vahşete karşı silaha sarılarak gıyam etmiştir. Bolşeviklerin resmen yazdıklarına göre 1920-1933 kadar Azerbaycanda rifak büyük 56 isyan olmuştur; bazı isyan hareketleri aylarla sürmüştür; Azerbaycanın isyan ateşine tutuşmayan hiç bir tarafı kalmamıştır. Komünizm, bütün entrisisyon sistemlerine rağmen, Azerbaycanda milliyetçilikle bir türlü başa çıkamıyor. Müstevelileri boynuna korkutan bu "gizli düşmanı" çena her tarafta aramaktadır. Bolşeviklerin yazdıklarına göre Azerbaycan

milliyetçiliğinin saklandığı en mühim kale - iki saha imiş: - mektep ve edebiyat! Fakat derf bununla da kalıyormuş.
Milliyetçilik Azerbaycan komünist parti-sinin içine kadar hülül etmişmiş.
Komünizm kalesinin kendisi bu "düşman" tehdidi altındaymiş. Moskova, bu son 10 sene-de boyuna Azerbaycan komünist partisi içinde milliyetçilikle mücadele etmektedir. Partide ve komsonolde (komünist gençlik birliği) "müzir unsurlardan" "temizleme" amelîyesi hâlâ devam ediyor. Halbuki merkezi Rusyada bu "temizleme" işine bir sene oluyor ki nihayet verilmiştir. Partide bu "müzir eleman" dedikleri kimlerdir? -
"Ukronistler", - yani goldan öteye beriye **Sâpanlar**, komünizm ana hatından başka taraflara meyil edenler. Bu başka taraf neredir? - Milliyetçilik ve Azerbaycançılık!
Bu "ithamla" fırkadan ve komsonoldan atılanların bazıları öldürülmüş, bazıları intihar etmiş ve bir çokunu da sürgünlerde can çekişmektedirler. Ali Kaydar Karaef, Hanit Sultanof, Ruhulla Ahundof gibi bir çok Azerbaycan "komünist ricalı" bu "temizleme" neticesinde idam olunmuş ve yahut

Ruhulla Akhundov gibi intihar etmişlerdir. Bolşevikler ilk derizde Azerbaycanda ruslaştırma siyasetlerini oldukça maskeli tutuyorlardı. Burada "mahiyet itibarıyla sosyalist olan bir millî kültür" yaymakta olduklarını propaganda edüb dururlardı. Fakat son zaman ruslaştırma siyaseti maskeyi atmış ve işi açığa vurmuştur. Azerbaycanı büyük türk dünyasından ve kültüründen tamamen ayırmak için Moskova her çeşit basta ve hileye başvurmakta dır. Bir defa ayırca bir "aserü milleti" ve "Azerbaycan dili" olduğunu komünist Bakü sine kabul ettirmişti. Sonra bu "Azerbaycan dili" git-gide çok acayib bir hale getiriliyor. Bugün bu dilde 70-80 rus sözlere karıştırılmıştır ve bu temsil hareketi gün-günden artıyor. Türkiyede arab harufatı olduğu zaman bolşevikler Azerbaycana latın harufatı kabul ettirdiler. 10 seneden fazladır latın harfları kullanıldığı halde, şimdi de diğer türk sovyet devletlerinde olduğu gibi Azerbaycanda da rus harfları kabul olunuyor. Azerbaycan komünist gazeteleri şimdi mütemadiyen "kardes

"büyük rus milletinden", onun "yüksek sosyalist kültür ve medeniyetinden" itibarıyla bahsetmektedirler. Hulâsa, Azerbaycanda Stalinin milletler meselesi için yeni meydan attığı dustur tatbik olunuyor: - "Muhtelif dil ve kültürlerden - tek dil ve tek kültüre doğru".

Tabii, tek dil - rus dilidir, tek kültür de "komünizm kültürüdür".

~~Менеджер~~ Her sahada olduğu gibi, iktisadi sahada da Azerbaycanın istiklâli yalnız kuru sözden ibarettir. Petrol idaresi tamamen Moskoraya tâbidir. Diğer istihsalatın da hepsi devletın elinde olduğundan, bu serayetler de boyna Moskoraya akıyor. Ziraat tamamen bozulmuştur. Ziraatın % 90,2 zorla kolhoz (kolektif idare) şekiline sokulmuştur, 130 bine kadar kolhoz kurulmuştur ve köylüler eski zaman köleleri gibi tarlalarda çalıştırılmaktadırlar. Eskiden zahire ambarı sayılan Azerbaycan da bugün acelik ve kıtlık içindedir. Rus - bolşevik istilasının bu cehennemî idaresi altında, milliyetçilik Azerbaycan da beşerî kuvvet ve imkânların müsaadesi

nisbetinde komünizme karşı hâlâ
mukavemet gösteriyor. Fakat unutmamalı-
dır ki yıllar ilerledikçe komünizm de
fabrikâr zehirlerini aşılaktan geri
duruyor...

x x
x

IV.

Gürcüstan ve Ermenistan meselesi.

Kafkasya mukadderatının hâlinde
ehemmiyetle nazarda tutulması lazım
gelen meselelerden biri de şüphesiz
ermenî ve gürcü meselesidir. Bu iki
hıristiyan milletin istiklâl meselesi doğası
Azaripada çaktan beri propoganda edilmiş
ve epey de ~~çok~~ alâka uyandırmış bir
meseledir. Vaktile itilaf devletleri
Azerbaycanla Ermenistanı "de facto",
Gürcüstanı da hem "de facto", hem de
"de jure" tanımışlardır. Soyutlar meselesi-
nin aktuel bir sahaya girdiği şu sırada
muhaciretleri gürcü ve ermenî siyasi
teşkilatlarının faaliyetlerinden ve
bazı devletler tarafından gördükleri

ciiddi alâkadan bahsolumuyor.
Ermeni ve gürcülerin asak ve yakın tarihlerinde çok fatal hataları olmuştur. Kafkasyanın bugünkü faciasında bu siyasi hataların büyük rolü vardır. Kafkasya için yalnız bir siyasi oriyantasyon zarureti varken, onlar muhtelif oriyentasyonlara kapıldılar...
Kafkasyanın dünkü tarihindeki olubgeçen bazı hak'aları hatırlasak, bu hataların mahiyeti daha iyi anlaşılır.
Rusya Bolşevik hercümerci içinde buca layu b dururken, azeriler, güreüler ve ermeniler 1918-de Tifliste bir mebusan meclisi - Seym - topladılar ve memleketlerinin unuru idaresini bu Seyme tezdî ederek müsterek bir Kafkasya kurdular. Fakat Moskova ile hukukî alâka ~~var~~ daha kesilmemiştir.
O sırada, Türkiye Brest-Litovsk muahedesi mucibince Batum, Kars ve Ardahanı istedi. Bu meselenin halli için şubat 1918-de Trabzon konferansı toplandı. Fakat bu konferansın başlangıcında Türkiye heyeti reisî Rauf-bey Seym murakhasları karşısına şöyle hukukî bir mesele koydu:

- Eger Seym idaresi Moskovaya fâaise, o halde Brest-Litovsk'da Türkiye verilen yerler derhal tehliye olunmalı; yok değilse ve yeni müstakil bir devlet şeklinde bizimle müzakereye girişmek istiyorsa, o zaman bu yeni hukukî vaziyetini tespit ve ilan etmelidir. Seyimde bu mesele etrafında o sırada iki cereyan vardı: azeri nasyonalistleri Kafkasyanın biran ervel Rusyadan ayırılması taraftarı idiler; ermeniler bunun aleyhinde, gürcüler ise hâlâ mütereddüf idiler, aralarında meselelerin leh ve aleyhinde oluncular vardı.

Seym delegeleri Trabzondan eli boş, Tiflise döndükten sonra gürcülerle ermeniler, azerilerin muhalefetine rağmen, Türkiye ile harbi bile göze aldılar.

Türk ordusunun Batuma girdikten sonra, Seym 22 nisan 1918-de Kafkasyanın Rusyadan resmen ayırıldığını kabul ve ilan etti.

5 mayıs 1918-de almanların da iştirakiyle toplanan Batum Konferansı da müsbet

bir neticeye varamadı.

Vehib - Paşanın seym delegelerine cevap için vermiş olduğu 72 saatlik mühlet bitmeden vaziyeti tamamen değiştiren yeni bir vak'a oldu:

Gürcüler, konsullarından ayrılarak, 26 Mayıs 1918-de Gürcüstanın istiklâlini ilan ettiler. Bunun da alamanlarla anlaşarak yaptıkları malûm oldu.

~~Belgrad~~ Kafkasya vahdeti bunun üzerine bozuldu; ve beklenilmeyen bu yeni vaziyet karşısında kalan aserilerle ermeniler de istiklâllarını ayrı ayrı ilan ettiler (28 Mayıs 1918)

Yarın için de endişe işte buradan geliyor...

Kafkasya milletlerinin siyasî vahdetini tenin için muraciyetteki aseri, gürcü ve şim. Kafkasya siyasileri aralarında konfederasyon şekilinde bir ittifak imzalamışlardır. Ermenilerin de arzu ettikleri zaman bu anlaşmaya dahil olabilmeleri için pakta ayrıca bir madde vardır.

~~Gürcüler~~

Kafkasya milletlerinin, bugün ve yarın

kanatlıca,
için, siyasi vahdetlerinin temini, Kafkasya
meselesinin hallinde ^{mühim} ~~şey~~ rol
oynuyacaktır.

=

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2740

سیرتیا رجبیونک صوبی حفظہ و تبراہ
فد و رہ طبعہ ترکیہ

کاشغریہ
مجلد ۲

بدرہ ہمار	۲۵
فرغیہ	۱۰
ترکستانہ	۱۰
خارا	۵۰
خٹوہ	۱۰
باشہ و دکانہ	۱۰
	۱۰۰

